

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

ક્રિમિનલ મિસેલેનિયસ એપ્લિકેશન (એફઆઈઆર/ઓર્ડર રદ કરવા માટે)

નં.૨૧૦૯૭/૨૦૧૫

સાથે

ક્રિમિનલ મિસેલેનિયસ એપ્લિકેશન નં.૨૧૦૯૨/૨૦૧૫

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી. પારડીવાલા

=====

૧	શું સ્થાનિક અખબારોના રીપોર્ટ્સને ચુકાદો જોવાની મંજૂરી છે?	
---	---	--

૨	રીપોર્ટરને મોકલવામાં આવે કે નહીં?	
૩	શું ન્યાયમૂર્તિઓ ચુકાદાની આખરી નકલ જોવા માંગે છે?	
૪	શું આ કેસમાં ભારતીય બંધારણ અથવા તે હેઠળ કરવામાં આવેલા કોઈ હુકમના અર્થઘટન અંગે કાયદાનો કોઈ નોંધપાત્ર પ્રશ્ન સમાયેલ છે?	

=====

જયરામભાઈ પાંચીયાભાઈ ગામિત....અરજદાર(ઓ)

વિરુદ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને ૧.... સામાવાળા(ઓ)

=====

ઉપસ્થિતિ:

અરજદાર(ઓ) નં. ૧ તરફે એડવોકેટ શ્રી હિરેન એમ. મોદી

સામાવાળા(ઓ) નં. ૨ તરફે એડવોકેટ સુશ્રી સોનલ ડી. વ્યાસ

સામાવાળા(ઓ) નં. ૧ તરફે એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસેક્યુટર સુશ્રી પાઠક

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે.બી.પારડીવાલા

તારીખ: ૦૭/૦૩/૨૦૧૭

સામાન્ય મૌખિક ચુકાદો

૧. બંને અરજીઓમાં ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલા મુદ્દાઓ પરસ્પર સંબંધિત હોવાથી, અને પડકાર પણ એક જ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ સામે હોવાથી, તે સંયુક્ત રીતે સાંભળવામાં આવી હતી અને આ સંયુક્ત ચુકાદા અને હુકમ દ્વારા તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૨. ધ કોડ ઓફ ક્રિમિનલ પ્રોસિજર, ૧૯૭૩ ની કલમ ૪૮૨ હેઠળની આ અરજીઓ દ્વારા, અરજદારો-મૂળ આરોપીઓ, ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૧૧૪ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૩૦૪, ૫૦૪, ૫૦૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે સોનગઢ પોલીસ સ્ટેશન, જિલ્લો: તાપી ખાતે નોંધાયેલ ફર્સ્ટ ઇન્ફોર્મેશન રિપોર્ટ એટલે કે સી.આર. નં. આઈ-૬૭/૨૦૧૫ ને રદ કરવાની અરજ કરતા આ કોર્ટની અંતર્નિહિત સત્તાઓનો ઉપયોગ કરવા ઇચ્છે છે.

૩. ફરિયાદપક્ષના કેસનો સારાંશ નીચે મુજબ આપી શકાય;

૩.૧ સામાવાળા નં.૨ મરણજનારના પિતા થાય છે. વન વિભાગ દ્વારા મરણજનારની વન સંરક્ષણ સમિતિના પ્રમુખ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી. વન સંરક્ષણ સમિતિના કાર્યો અને ફરજો જંગલમાં વૃક્ષોનું ગેરકાયદેસર

છેદન ન થાય તે જોવાનું હતું. મારી સમક્ષના અરજદારો, મૂળ આરોપીઓ પૈકીના એક, વનવાસીઓ છે. તેઓ છેલ્લા કેટલાક વર્ષોથી વનની જમીન પર ખેતી કરી રહ્યા છે. એવો આક્ષેપ છે કે સમિતિના પ્રમુખ હોવાના નાતે મરણજનાર વનવાસીઓ દ્વારા વનની જમીન પર કરવામાં આવતી આવી ખેતીનો વિરોધ કરી રહ્યા હતા. આના કારણે સમિતિના સભ્યો અને વનવાસીઓ વચ્ચે તકરાર થઈ. એવા આક્ષેપો છે કે વનવાસીઓએ સમિતિના પ્રમુખ હોવાના કારણે મરણજનાર પર અયોગ્ય દબાણ લાવવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો. પોલીસે આ તકરારનો ઉકેલ લાવવા માટે દરમિયાનગીરી કરી કારણ કે પોલીસને સમજાયું કે વનવાસીઓ તેમનામાં નિહિત કેટલાક અધિકારો હેઠળ જમીન ખેડી રહ્યા હતા. પોલીસે તકરારનો ઉકેલ લાવવાનો પ્રયાસ કર્યો, પરંતુ તે સફળ ન થઈ. તે કમનસીબ દિવસે, જેમ આક્ષેપ કરવામાં આવ્યો છે તેમ, આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા દબાણ કરવામાં આવતાં મરણજનાર ગભરાઈ ગયા, જેના કારણે માયોકાર્ડિયલ ઇન્ફાર્ક્શન થયું અને પરિણામે કાર્ડિયો રેસ્પિરેટરી ફેલ્ચોર થયું. પોસ્ટમોર્ટમ રિપોર્ટમાં મૃત્યુનું કારણ આંચકો લાવનાર માયોકાર્ડિયલ ઇન્ફાર્ક્શન દર્શાવવામાં આવ્યું છે.

૩.૨ પિતાએ ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૧૧૪ સાથે વંચાણે લેતાં કલમ ૩૦૪, ૫૦૪, ૫૦૬ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુના માટે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધાવવાનું યોગ્ય માન્યું.

૪. ૮મી ડિસેમ્બર, ૨૦૧૫ ના રોજ, નીચે મુજબનો હુકમ કરવામાં આવ્યો હતો;

“પ્રથમદર્શી રીતે, જો હું ફરિયાદપક્ષનો સમગ્ર કેસ સ્વીકારી લઉં તો પણ, ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ગુનો બનવા માટેનું એક પણ તત્ત્વ સ્પષ્ટ થતું નથી. મરણજનારનું મૃત્યુ કાર્ડિયાક અરેસ્ટના કારણે થયું હોય તેવું જણાય છે.

સામાવાળા(ઓ)ને ૨૦મી જાન્યુઆરી, ૨૦૧૬ ના રોજ પરત કરવાની મુદતવાળી નોટિસ કાઢવામાં આવે. શ્રી એચ.કે. પટેલ, વિદ્વાન એડિશનલ પબ્લિક પ્રોસિક્યુટર સામાવાળા નં.૧ ગુજરાત રાજ્ય તરફથી અને તેમના વતી નોટિસ બજાવણીની મુક્તિ આપે છે. સામાવાળા નં.૨ ને સંબંધિત પોલીસ સ્ટેશનના તપાસ કરનાર અધિકારી મારફતે સીધી નોટિસ બજાવવામાં આવે. ડિરેક્ટ સર્વિસની પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

તપાસ આગળ ચાલી શકે છે, જોકે, અરજદાર સામે કોઈ કડક પગલાં લેવામાં આવશે નહીં.

ક્રિમિનલ મિસલેનિયસ એપ્લિકેશન નં. ૨૧૦૯૨/૨૦૧૫ સાથે સુનાવણી માટે રાખવામાં આવે.”

પ. મારી વિચારણા માટેનો ટૂંકો મુદ્દો એ છે કે જો હું ફરિયાદપક્ષના સમગ્ર કેસને જેમ છે તેમ સ્વીકારી લઉં તો પણ, શું ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૪ લાગુ પડે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, શું તેને ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની

કલમ ૩૦૪ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર સાપરાધ મનુષ્યવધ જે ખૂન ગણાતો નથી તેનો કેસ કહી શકાય.

૬. સુશ્રી સોનલ વ્યાસ, સામાવાળા નં.૨-મૂળ પ્રથમ માહિતી આપનાર તરફે હાજર રહેલા વિદ્વાન વકીલ અને સુશ્રી પાઠક, રાજ્ય તરફે હાજર રહેલા વિદ્વાન એપીપીએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે મરણજનારનું મૃત્યુ આરોપી વ્યક્તિઓ દ્વારા કરવામાં આવેલા અયોગ્ય દબાણના કારણે થયું હતું. એવી રજૂઆત કરવામાં આવી છે કે જે અયોગ્ય દબાણ કરવામાં આવ્યું હતું તેના કારણે મરણજનારનું બ્લડ પ્રેશર વધી ગયું, જેના પરિણામે કાર્ડિયો રેસ્પિરેટરી ફેલ્ચોર થયું.

૭. આ પ્રશ્નને સમજવા માટે, ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૦ માં આપવામાં આવેલી ખૂનની વ્યાખ્યાનો સંદર્ભ લેવો યોગ્ય રહેશે જે નીચે ટાંકવામાં આવી છે:

૩૦૦. ખૂન— હવે પછી જેમાં અપવાદ આપવામાં આવ્યા છે તેવા કેસો સિવાય, સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન છે, જો જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવ્યું હોય તે કૃત્ય મૃત્યુ નીપજાવવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું હોય, અથવા—

બીજું.—જો તે એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું હોય કે જેનાથી જેને નુકસાન પહોંચાડવામાં આવ્યું છે તે વ્યક્તિનું મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના છે તેવી અપરાધીને જાણ હોય, અથવા—

ત્રીજું.—જો તે કોઈ પણ વ્યક્તિને શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું હોય અને જે શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઇરાદો હતો તે કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી હોય, અથવા—

ચોથું.—જો તે કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય કે તે એટલું નિકટવર્તી ભયજનક છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ જ નીપજાવશે, અથવા એવી શારીરિક ઈજા નીપજાવશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે, અને તે મૃત્યુ નીપજાવવાનું અથવા ઉપરોક્ત પ્રકારની ઈજા પહોંચાડવાનું જોખમ ઉઠાવવા માટેના કોઈપણ બહાના વગર આવું કૃત્ય કરે છે.

દ્રષ્ટાંતો

(એ) ‘એ’, ‘ઝેડ’ ને મારી નાખવાના ઇરાદાથી તેના પર ગોળીબાર કરે છે. પરિણામે ‘ઝેડ’ નું મૃત્યુ થાય છે. ‘એ’ ખૂન કરે છે.

(બી) ‘એ’, એ જાણતા હોવા છતાં કે ‘ઝેડ’ એવા રોગથી પીડાય છે કે જેથી એક ફટકો પણ તેનું મૃત્યુ નીપજાવી શકે તેમ છે, તેને શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઇરાદાથી ફટકારે છે. તે ફટકાના પરિણામે ‘ઝેડ’ નું મૃત્યુ

થાય છે. જોકે સામાન્ય તંદુરસ્તી ધરાવતી વ્યક્તિનું કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે તે ફટકો પૂરતો ન હોત, તેમ છતાં ‘એ’ ખૂન માટે દોષિત છે. પરંતુ જો ‘એ’, ‘ઝેડ’ કોઈ રોગથી પીડાય છે તે જાણતો ન હોય, અને તેને એવો ફટકો મારે છે જે કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં સારી તંદુરસ્તી ધરાવતી વ્યક્તિને મારી ન શકે, તો અહીં ‘એ’, ભલે તેનો શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઈરાદો હોય, ખૂન માટે દોષિત નથી, જો તેનો ઈરાદો મૃત્યુ નીપજાવવાનો અથવા એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ન હતો જે કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવે.

(સી) ‘એ’ ઈરાદાપૂર્વક ‘ઝેડ’ ને તલવારનો ઘા કે ડાંગનો ઘા મારે છે જે કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં માણસનું મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતો છે. પરિણામે ‘ઝેડ’ નું મૃત્યુ થાય છે. અહીં ‘એ’ ખૂન માટે દોષિત છે, ભલે તેનો ઈરાદો ‘ઝેડ’ નું મૃત્યુ નીપજાવવાનો ન રહ્યો હોય.

(ડી) ‘એ’ કોઈપણ બહાના વગર લોકોના ટોળામાં ભરેલી તોપ ફોડે છે અને તેમાંથી એક વ્યક્તિને મારી નાખે છે. ‘એ’ ખૂન માટે દોષિત છે, ભલે તેને કોઈ ચોક્કસ વ્યક્તિને મારી નાખવાની પૂર્વયોજિત યોજના ન હોય.

અપવાદ ૧.—સાપરાધ મનુષ્યવધ ક્યારે ખૂન નથી.—સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન નથી જો ગુનેગાર, ગંભીર અને અચાનક ઉશ્કેરણીથી સ્વ-નિયંત્રણની શક્તિ ગુમાવી બેસીને, જે વ્યક્તિએ ઉશ્કેરણી કરી હતી

તેનું મૃત્યુ નીપજાવે અથવા ભૂલ કે અકસ્માતથી અન્ય કોઈ વ્યક્તિનું મૃત્યુ નીપજાવે.

ઉપરોક્ત અપવાદ નીચેની શરતોને આધીન છે:—

પ્રથમ.—તે ઉશ્કેરણી અપરાધી દ્વારા કોઈપણ વ્યક્તિને મારી નાખવા અથવા નુકસાન પહોંચાડવાના બહાના તરીકે સ્વેચ્છાએ માંગવામાં કે ઊભી કરવામાં આવેલી ન હોવી જોઈએ.

બીજું.—તે ઉશ્કેરણી કાયદાના પાલનમાં અથવા કોઈ રાજ્ય સેવક દ્વારા આવા રાજ્ય સેવકની સત્તાઓના કાયદેસર ઉપયોગમાં કરવામાં આવેલા કોઈ કાર્ય દ્વારા આપવામાં આવેલી ન હોવી જોઈએ.

ત્રીજું.—તે ઉશ્કેરણી ખાનગી બચાવના અધિકારના કાયદેસર ઉપયોગમાં કરવામાં આવેલા કોઈ કૃત્ય દ્વારા આપવામાં આવેલી ન હોવી જોઈએ.

સ્પષ્ટીકરણ.—તે ઉશ્કેરણી ગુનાને ખૂન બનતો અટકાવવા માટે પૂરતી ગંભીર અને અચાનક હતી કે નહીં તે હકીકતનો પ્રશ્ન છે.

દ્રષ્ટાંતો

(એ) ‘એ’, ‘ઝેડ’ દ્વારા આપવામાં આવેલી ઉશ્કેરણીથી ઉત્તેજિત આવેગના પ્રભાવ હેઠળ, ઇરાદાપૂર્વક ‘ઝેડ’ ના બાળક ‘વાય’ ની હત્યા કરે છે. આ ખૂન છે, કારણ કે ઉશ્કેરણી બાળક દ્વારા આપવામાં આવી ન

હતી, અને બાળકના મૃત્યુનું કારણ ઉશ્કેરણીને લીધે થયેલા કૃત્યમાં અકસ્માત કે દુર્ભાગ્ય ન હતું.

(બી) ‘વાય’, ‘એ’ ને ગંભીર અને અચાનક ઉશ્કેરણી કરે છે. આ ઉશ્કેરણી પર ‘એ’, ‘વાય’ પર પિસ્તોલ છોડે છે, જેમાં તેની નજીક પરંતુ નજર બહાર રહેલા ‘ઝેડ’ ને મારી નાખવાનો તેનો કોઈ ઇરાદો કે તેવું થવાની તેને જાણ ન હતી. ‘એ’, ‘ઝેડ’ ને મારી નાખે છે. અહીં ‘એ’ એ ખૂનનો ગુનો કર્યો નથી, પરંતુ માત્ર સાપરાધ મનુષ્યવધ કર્યો છે.

(સી) ‘એ’ ની બેઈલિફ ‘ઝેડ’ દ્વારા કાયદેસર ધરપકડ કરવામાં આવે છે. ધરપકડથી ‘એ’ અચાનક અને હિંસક આવેશમાં ઉત્તેજિત થાય છે, અને ‘ઝેડ’ ને મારી નાખે છે. આ ખૂન છે, કારણ કે ઉશ્કેરણી એક રાજ્ય સેવક દ્વારા તેની સત્તાના ઉપયોગમાં કરવામાં આવેલી બાબત દ્વારા આપવામાં આવી હતી.

(ડી) ‘એ’, મેજિસ્ટ્રેટ ‘ઝેડ’ સમક્ષ સાક્ષી તરીકે હાજર થાય છે. ‘ઝેડ’ કહે છે કે તે ‘એ’ ની જુબાનીના એક પણ શબ્દ પર વિશ્વાસ કરતો નથી, અને ‘એ’ એ ખોટી જુબાની આપી છે. ‘એ’ આ શબ્દોથી અચાનક આવેશમાં આવી જાય છે, અને ‘ઝેડ’ ને મારી નાખે છે. આ ખૂન છે.

(ઈ) ‘એ’, ‘ઝેડ’ નું નાક ખેંચવાનો પ્રયાસ કરે છે. ‘ઝેડ’, ખાનગી બચાવના અધિકારના ઉપયોગમાં, ‘એ’ ને તેમ કરતા રોકવા માટે તેને

પકડી લે છે. પરિણામે ‘એ’ અચાનક અને હિંસક આવેશમાં આવી જાય છે, અને ‘ઝેડ’ ને મારી નાખે છે. આ ખૂન છે, કારણ કે ઉશ્કેરણી ખાનગી બચાવના અધિકારના ઉપયોગમાં કરવામાં આવેલી બાબત દ્વારા આપવામાં આવી હતી.

(એફ) ‘ઝેડ’, ‘બી’ ને મારે છે. ‘બી’ આ ઉશ્કેરણીથી હિંસક ગુસ્સામાં ઉત્તેજિત થાય છે. એક પ્રેક્ષક ‘એ’, ‘બી’ ના ક્રોધનો લાભ લેવાના અને તેની પાસે ‘ઝેડ’ ની હત્યા કરાવવાના ઇરાદાથી, તે હેતુ માટે ‘બી’ ના હાથમાં છરી મૂકે છે. ‘બી’ તે છરી વડે ‘ઝેડ’ ને મારી નાખે છે. અહીં ‘બી’ એ માત્ર સાપરાધ મનુષ્યવધ કર્યો હોઈ શકે છે, પરંતુ ‘એ’ ખૂન માટે દોષિત છે.

અપવાદ ૨.—સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન નથી જો ગુનેગાર વ્યક્તિ કે મિલકતના ખાનગી બચાવના અધિકારના શુદ્ધબુદ્ધિપૂર્વકના ઉપયોગમાં, કાયદા દ્વારા તેને આપવામાં આવેલી સત્તા કરતાં વધી જાય અને જે વ્યક્તિ સામે તે આવા બચાવના અધિકારનો ઉપયોગ કરી રહ્યો છે તેનું મૃત્યુ પૂર્વયોજના વિના અને તેવા બચાવના હેતુ માટે જરૂરી હોય તેના કરતાં વધુ નુકસાન પહોંચાડવાના કોઈ ઇરાદા વગર નીપજાવે.

દ્રષ્ટાંત

‘ઝેડ’, ‘એ’ ને હંટરથી ફટકારવાનો પ્રયાસ કરે છે, પણ એવી રીતે નહીં કે જેથી ‘એ’ ને ગંભીર ઈજા પહોંચે. ‘એ’ પિસ્તોલ કાઢે છે. ‘ઝેડ’ હુમલો ચાલુ રાખે છે. ‘એ’ શુદ્ધબુદ્ધિથી માનીને કે તે અન્ય કોઈ રીતે પોતાની જાતને હંટરના મારથી બચાવી શકે તેમ નથી, ‘ઝેડ’ ને ગોળી મારીને ઠાર કરે છે. ‘એ’ એ ખૂન નથી કર્યું, પરંતુ માત્ર સાપરાધ મનુષ્યવધ કર્યો છે.

અપવાદ ૩.—સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન નથી જો ગુનેગાર, એક રાજ્ય સેવક હોવાના નાતે અથવા જાહેર ન્યાયના ઉત્કર્ષ માટે કાર્ય કરતા રાજ્ય સેવકને મદદ કરતા હોવાના નાતે, કાયદા દ્વારા તેને આપવામાં આવેલી સત્તા કરતાં વધી જાય, અને એવું કૃત્ય કરીને મૃત્યુ નીપજાવે જેને તે, શુદ્ધબુદ્ધિથી, આવા રાજ્ય સેવક તરીકે પોતાની ફરજના યોગ્ય પાલન માટે કાયદેસર અને જરૂરી માનતો હોય અને જે વ્યક્તિનું મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવ્યું છે તેના પ્રત્યે કોઈ દુર્ભાવ વિના કર્યું હોય.

અપવાદ ૪.—સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન નથી જો તે પૂર્વયોજના વિના અચાનક તકરારમાં આવેશની સ્થિતિમાં અચાનક ઝઘડામાં કરવામાં આવ્યો હોય અને ગુનેગારે અયોગ્ય લાભ લીધો ન હોય અથવા કૂર કે અસામાન્ય રીતે વત્ત્યા ન હોય.

સ્પષ્ટીકરણ.—આવા કેસોમાં કયો પક્ષ ઉશ્કેરણી કરે છે અથવા પ્રથમ હુમલો કરે છે તે અપ્રસ્તુત છે.

અપવાદ પ.—સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન નથી જ્યારે જે વ્યક્તિનું મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવે છે તે અઢાર વર્ષથી વધુ ઉંમરની હોય, અને પોતાની સંમતિથી મૃત્યુ ભોગવે અથવા મૃત્યુનું જોખમ ઉઠાવે.

દ્રષ્ટાંત

‘એ’, ઉશ્કેરણી દ્વારા, અઢાર વર્ષથી ઓછી ઉંમરની વ્યક્તિ ‘ઝેડ’ પાસે સ્વેચ્છાએ આત્મહત્યા કરાવે છે. અહીં, ‘ઝેડ’ ની નાની વયના કારણે, તે પોતાના મૃત્યુ માટે સંમતિ આપવા અસમર્થ હતો; તેથી ‘એ’ એ ખૂન માટે દુષ્પ્રેરણ કર્યું છે.

૮. આ તબક્કે, એ.આઈ.આર. ૧૯૭૭ એસ.સી. જપ માં રિપોર્ટ થયેલ સ્ટેટ ઓફ એ.પી. વિ. રાયવરાપુ પુન્નૈયા ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના નીચેના અવલોકનોનો સંદર્ભ લેવો પણ યોગ્ય રહેશે, જ્યાં સુપ્રીમ કોર્ટે ખૂન અને ખૂન ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધ વચ્ચેનો તફાવત નીચે મુજબ દર્શાવ્યો હતો:

“૧૨. પીનલ કોડની યોજનામાં, ‘સાપરાધ મનુષ્યવધ’ એ જાતિ (જનસ) છે અને ‘ખૂન’ એ તેની પ્રજાતિ (સ્પીસીઝ) છે. તમામ ‘ખૂન’ એ ‘સાપરાધ મનુષ્યવધ’ છે પરંતુ તેનાથી ઊલટું નથી. સામાન્ય રીતે કહીએ તો, ‘ખૂનના વિશેષ લક્ષણો’ વિનાનો ‘સાપરાધ મનુષ્યવધ’ એ ‘ખૂન ન ગણાતો સાપરાધ મનુષ્યવધ’ છે. આ સામાન્ય ગુનાની ગંભીરતાના પ્રમાણમાં શિક્ષા નક્કી કરવાના હેતુ માટે, કોડ વ્યવહારીક રીતે સાપરાધ

મનુષ્યવધના ત્રણ દરજ્જાઓને માન્યતા આપે છે. પહેલો એ છે, જેને 'પ્રથમ દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ' કહી શકાય. આ સાપરાધ મનુષ્યવધનું સૌથી ગંભીર સ્વરૂપ છે, જેને કલમ ૩૦૦ માં 'ખૂન' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યું છે. બીજાને 'બીજા દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ' કહી શકાય. આ કલમ ૩૦૪ ના પ્રથમ ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે. ત્યારબાદ, 'ત્રીજા દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ' છે. આ સાપરાધ મનુષ્યવધનો સૌથી નીચો પ્રકાર છે અને તેના માટે નિર્ધારિત શિક્ષા પણ ત્રણ દરજ્જાઓ માટે નિર્ધારિત શિક્ષાઓમાં સૌથી ઓછી છે. આ દરજ્જાનો સાપરાધ મનુષ્યવધ કલમ ૩૦૪ ના બીજા ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર છે.

૧૩. 'ખૂન' અને 'ખૂન ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધ' વચ્ચેના સૈદ્ધાંતિક તફાવતે એક સદી કરતાં વધુ સમયથી અદાલતોને મૂંઝવણમાં મૂકી છે. જો અદાલતો આ કલમોમાં ધારાસભા દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાયેલા શબ્દોના સાચા વ્યાપ અને અર્થને નજરઅંદાજ કરીને, પોતાની જાતને સૂક્ષ્મ અમૂર્તતાઓમાં દોરાઈ જવા દે તો મૂંઝવણ ઊભી થાય છે. આ જોગવાઈઓના અર્થઘટન અને ઉપયોગ માટેનો સૌથી સુરક્ષિત અભિગમ કલમ ૨૯૯ અને ૩૦૦ ના વિવિધ ખંડોમાં વપરાયેલા મુખ્ય શબ્દો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત રાખવાનો જણાય છે. નીચેનું તુલનાત્મક કોષ્ટક બંને ગુનાઓ વચ્ચેના ભેદરેખાના મુદ્દાઓને સમજવામાં મદદરૂપ થશે.

કલમ ૨૯૯	કલમ ૩૦૦
વ્યક્તિ સાપરાધ મનુષ્યવધ કરે છે જો જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવે છે તે કૃત્ય કરવામાં આવે	અમુક અપવાદોને આધીન સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન છે જો જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવે છે તે
ઇરાદો	
(એ) મૃત્યુ નીપજાવવાના ઇરાદાથી; અથવા	(૧) મૃત્યુ નીપજાવવાના ઇરાદાથી; અથવા
(બી) એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઇરાદાથી જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય; અથવા	(૨) એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઇરાદાથી કે જેનાથી જેને નુકસાન પહોંચાડવામાં આવ્યું છે તે વ્યક્તિનું મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના છે તેવી અપરાધીને જાણ હોય; અથવા (૩) કોઈપણ વ્યક્તિને શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઇરાદાથી અને પહોંચાડવાનો ઇરાદો રાખેલી શારીરિક ઈજા કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી

	હોય; અથવા
જાણકારી	
(સી) એવી જાણકારી સાથે કે તે ફૃત્યથી મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના છે.	(જ) એવી જાણકારી સાથે કે તે ફૃત્ય એટલું નિકટવર્તી ભયજનક છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ જ નીપજાવશે અથવા એવી શારીરિક ઈજા નીપજાવશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે અને ઉપર જણાવ્યા મુજબ મૃત્યુ અથવા તેવી ઈજા પહોંચાડવાનું જોખમ ઉઠાવવા માટેના કોઈપણ બહાના વગર.

૧૪. કલમ ૨૯૯ નો ખંડ (બી) કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૨) અને (૩) સાથે સુસંગત છે. ખંડ (૨) હેઠળ જરૂરી ગુનાહિત માનસિકતાનું વિશિષ્ટ લક્ષણ અપરાધી પાસે ચોક્કસ ભોગ બનનાર વ્યક્તિ એવી વિશિષ્ટ સ્થિતિ અથવા સ્વાસ્થ્યની સ્થિતિમાં હોવાની જાણકારી હોવી તે છે કે તેને પહોંચાડવામાં આવેલું ઈરાદાપૂર્વકનું નુકસાન જીવલેણ નીવડવાની સંભાવના છે, ભલે તે હકીકત હોય કે આપું નુકસાન કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં સામાન્ય સ્વાસ્થ્ય અથવા સ્થિતિ ધરાવતી વ્યક્તિનું મૃત્યુ

નીપજાવવા માટે પૂરતું ન હોત. એ નોંધનીય છે કે 'મૃત્યુ નીપજાવવાનો ઇરાદો' એ ખંડ (૨) ની આવશ્યક જરૂરિયાત નથી. માત્ર શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઇરાદો અને સાથે અપરાધીને એવી જાણકારી કે આવી ઈજાથી ચોક્કસ ભોગ બનનારનું મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે, તે હત્યાને આ ખંડના દાયરામાં લાવવા માટે પૂરતી છે. ખંડ (૨) નું આ પાસું કલમ ૩૦૦ સાથે જોડાયેલા ઢ્રષ્ટાંત (બી) દ્વારા સ્પષ્ટ થાય છે.

૧૫. કલમ ૨૯૯ નો ખંડ (બી) અપરાધીના ભાગે આવી કોઈ જાણકારીની પૂર્વધારણા કરતો નથી. કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૨) હેઠળ આવતા કેસોના ઉદાહરણો એવા હોઈ શકે છે જ્યાં હુમલાખોર એ જાણીને ઇરાદાપૂર્વક મુક્કો મારીને મૃત્યુ નીપજાવે છે કે ભોગ બનનાર વ્યક્તિનું લિવર મોટું થઈ ગયેલ છે, અથવા બરોળ મોટી થઈ ગયેલ છે કે હૃદય રોગગ્રસ્ત છે અને તેવો મુક્કો, યથાપ્રસંગ, લિવર અથવા બરોળ ફાટી જવાના પરિણામે અથવા હૃદય બંધ પડી જવાના પરિણામે તે ચોક્કસ વ્યક્તિનું મૃત્યુ નીપજાવે તેવી સંભાવના છે. જો હુમલાખોરને ભોગ બનનારના રોગ અથવા વિશેષ નબળાઈ વિશે આવી કોઈ જાણકારી ન હોય, તેમજ મૃત્યુ નીપજાવવાનો અથવા કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઇરાદો ન હોય, તો ગુનો ખૂન બનશે નહીં, ભલે જે ઈજાથી મૃત્યુ નીપજાયું તે ઇરાદાપૂર્વક પહોંચાડવામાં આવી હોય.

૧૬. કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૩) માં, કલમ ૨૯૯ ના અનુરૂપ ખંડ (બી) માં આવતા 'મૃત્યુ નીપજાવવાની સંભાવના' શબ્દોને બદલે "કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં પૂરતી" શબ્દોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. દેખીતી રીતે, તફાવત મૃત્યુ નીપજાવવાની સંભાવના ધરાવતી શારીરિક ઈજા અને કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી શારીરિક ઈજા વચ્ચે રહેલો છે. આ તફાવત સૂક્ષ્મ પણ વાસ્તવિક છે, અને જો તેને નજરઅંદાજ કરવામાં આવે, તો ન્યાયનો અનર્થ થઈ શકે છે. કલમ ૨૯૯ ના ખંડ (બી) અને કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (૩) વચ્ચેનો તફાવત ઈરાદાપૂર્વકની શારીરિક ઈજાના પરિણામે મૃત્યુ થવાની સંભાવનાના દરજ્જાનો છે. વધુ વ્યાપક રીતે કહીએ તો, મૃત્યુની સંભાવનાનો દરજ્જો જ નક્કી કરે છે કે સાપરાધ મનુષ્યવધ સૌથી ગંભીર, મધ્યમ કે સૌથી નીચલા દરજ્જાનો છે. કલમ ૨૯૯ ના ખંડ (બી) માં 'સંભાવના' (લાઈકલી) શબ્દ કેવળ શક્યતાથી અલગ એવા 'સંભવિત' (પ્રોબેબલ) નો અર્થ વ્યક્ત કરે છે. "શારીરિક ઈજા... કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી" શબ્દોનો અર્થ એ છે કે કુદરતના સામાન્ય ક્રમને ધ્યાનમાં લેતાં, મૃત્યુ એ તે ઈજાનું "સૌથી સંભવિત" પરિણામ હશે.

૧૭. કેસો ખંડ (૩) હેઠળ આવવા માટે, અપરાધીનો મૃત્યુ નીપજાવવાનો ઈરાદો હતો તે જરૂરી નથી, જ્યાં સુધી મૃત્યુ ઈરાદાપૂર્વકની શારીરિક ઈજા અથવા કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી ઈજાઓના

પરિણામે થતું હોય. રાજવંત અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ કેરળ, એ.આઈ.આર. ૧૯૬૬ એસ.સી. ૧૮૭૪, આ મુદ્દાનું એક યોગ્ય દ્રષ્ટાંત છે.

૧૮. વિરસા સિંહ વિ. ધ સ્ટેટ ઓફ પંજાબ, એ.આઈ.આર. ૧૯૫૮ એસ.સી. ૪૬૫ માં, આ કોર્ટ વતી બોલતા વિવિયન બોઝ, જે. એ ખંડ (૩) નો અર્થ અને વ્યાપ આ પ્રમાણે સમજાવ્યો હતો: "કલમ ૩૦૦, 'ત્રીજું' હેઠળ કેસ લાવવા માટે ફરિયાદપક્ષે નીચેની હકીકતો સાબિત કરવી આવશ્યક છે. પ્રથમ, તેણે તદ્દન વસ્તુલક્ષી રીતે સ્થાપિત કરવું પડશે કે શારીરિક ઈજા હાજર છે; બીજું, ઈજાનું સ્વરૂપ સાબિત થવું જોઈએ. આ તદ્દન વસ્તુલક્ષી તપાસ છે. તે સાબિત થવું જોઈએ કે તે ચોક્કસ ઈજા પહોંચાડવાનો ઇરાદો હતો, એટલે કે, તે આકસ્મિક કે બિનઇરાદાપૂર્વકની ન હતી અથવા કોઈ અન્ય પ્રકારની ઈજા પહોંચાડવાનો ઇરાદો ન હતો. એકવાર આ ત્રણ તત્વો હાજર હોવાનું સાબિત થઈ જાય પછી, તપાસ આગળ વધે છે, અને, ચોથું, તે સાબિત થવું જોઈએ કે ઉપર જણાવેલ ત્રણ તત્વોથી બનેલી વર્ણવેલ પ્રકારની ઈજા કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી હતી. તપાસનો આ ભાગ તદ્દન વસ્તુલક્ષી અને અનુમાનિત છે અને તેને અપરાધીના ઇરાદા સાથે કોઈ લેવાદેવા નથી."

૧૯. આમ, વિરસા સિંહના કેસ (ઉપર મુજબ) માં ઠરાવવામાં આવેલા નિયમ અનુસાર, જો આરોપીનો ઇરાદો માત્ર કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવા પૂરતો મર્યાદિત હતો અને મૃત્યુ નીપજાવવાના ઇરાદા સુધી વિસ્તરતો ન હતો, તો પણ ગુનો ખૂન બનશે. કલમ ૩૦૦ સાથે જોડાયેલ ઢ્રષ્ટાંત (સી) આ મુદ્દાને સ્પષ્ટપણે બહાર લાવે છે.

૨૦. કલમ ૨૯૯ ના ખંડ (સી) અને કલમ ૩૦૦ ના ખંડ (જ) બંનેમાં કૃત્યથી મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવનાની જાણકારી હોવી જરૂરી છે. આ કેસના હેતુ માટે આ સંબંધિત ખંડો વચ્ચેના તફાવત પર વધુ વિગતમાં જવું જરૂરી નથી. એટલું કહેવું પૂરતું થશે કે કલમ ૩૦૦ નો ખંડ (જ) ત્યાં લાગુ થશે જ્યાં અપરાધીના પોતાના નિકટવર્તી ભયજનક કૃત્યથી સામાન્ય રીતે કોઈ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓનું – ચોક્કસ વ્યક્તિ કે વ્યક્તિઓથી અલગ – મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના અંગેની જાણકારી વ્યવહારિક નિશ્ચિતતાની નજીક પહોંચે છે. અપરાધીના ભાગે આવી જાણકારી સંભાવનાના ઉચ્ચતમ દરજ્જાની હોવી જોઈએ, જે કૃત્ય અપરાધી દ્વારા મૃત્યુ નીપજાવવાનું અથવા ઉપરોક્ત પ્રકારની ઈજા પહોંચાડવાનું જોખમ ઉઠાવવા માટેના કોઈપણ બહાના વગર કરવામાં આવ્યું હોય.

૨૧. ઉપરોક્ત વિહંગાવલોકન પરથી, એ સ્પષ્ટ થાય છે કે જ્યારે પણ કોઈ અદાલત સમક્ષ કેસની હકીકતો પર ગુનો 'ખૂન' છે કે 'ખૂન ન ગણાતો

સાપરાધ મનુષ્યવધ' છે તેવો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય, ત્યારે તેના માટે આ સમસ્યાનો ત્રણ તબક્કામાં અભિગમ અપનાવવો અનુકૂળ રહેશે. પ્રથમ તબક્કે વિચારવાનો પ્રશ્ન એ હશે કે, શું આરોપીએ એવું કોઈ કૃત્ય કર્યું છે જેને કરીને તેણે અન્યનું મૃત્યુ નીપજાવ્યું છે. આરોપીના કૃત્ય અને મૃત્યુ વચ્ચેના આવા કાર્યકારણ સંબંધની સાબિતી, આરોપીનું તે કૃત્ય કલમ ૨૯૯ માં વ્યાખ્યાયિત કર્યા મુજબ "સાપરાધ મનુષ્યવધ" બને છે કે કેમ તે વિચારવાના બીજા તબક્કા તરફ દોરી જાય છે. જો આ પ્રશ્નનો જવાબ પ્રથમદર્શી રીતે હકારાત્મક જણાય, તો પીનલ કોડની કલમ ૩૦૦ ના અમલ અંગે વિચારવાનો તબક્કો આવે છે. આ તે તબક્કો છે જ્યાં કોર્ટે નક્કી કરવું જોઈએ કે ફરિયાદપક્ષ દ્વારા સાબિત થયેલી હકીકતો આ કેસને કલમ ૩૦૦ માં સમાવિષ્ટ 'ખૂન' ની વ્યાખ્યાના ચાર ખંડોમાંથી કોઈપણ એકના દાયરામાં લાવે છે કે કેમ. જો આ પ્રશ્નનો જવાબ નકારાત્મક હોય, તો ગુનો 'ખૂન ન ગણાતો સાપરાધ મનુષ્યવધ' બનશે, જે અનુક્રમે કલમ ૨૯૯ નો બીજો કે ત્રીજો ખંડ લાગુ પડે છે તેના આધારે કલમ ૩૦૪ ના પ્રથમ અથવા બીજા ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર થશે. જો આ પ્રશ્ન હકારાત્મક જણાય, પરંતુ કેસ કલમ ૩૦૦ માં ગણાવેલા કોઈપણ અપવાદો હેઠળ આવતો હોય, તો પણ ગુનો પીનલ કોડની કલમ ૩૦૪ ના પ્રથમ ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર 'ખૂન ન ગણાતો સાપરાધ મનુષ્યવધ' જ રહેશે."

૯. મારો એવો મત છે કે, પ્રથમ દ્રષ્ટિએ, ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૪ હેઠળના ગુના માટે કોઈ પ્રથમ માહિતી અહેવાલ નોંધી શકાતો નથી. મારો એવો પણ મત છે કે પોલીસ, તપાસના અંતે, ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૪ હેઠળના ગુના માટે ચાર્જશીટ ફાઇલ કરી શકતી નથી. જો કેસ આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૦ ના અપવાદો પૈકીના એકમાં આવતો હોય તો જ ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૪ લાગુ પડશે. જો ખૂનના ગુના માટે ચાર્જશીટ દાખલ કરવામાં આવી હોય, અને જો આરોપીનો એવો કેસ હોય કે ગુનો ખૂન ન ગણાતો સાપરાધ મનુષ્યવધ છે, તો તેણે કેસને કલમ ૩૦૦ ના અપવાદો પૈકીના એકમાં લાવવો પડશે.

૧૦. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું હરેન્દ્ર નાથ મંડલ વિ. સ્ટેટ ઓફ બિહાર, ૧૯૯૩ (૨) ૪૩૫ ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટના ચુકાદાનો સંદર્ભ લઈ શકું છું અને તેના પર આધાર રાખી શકું છું, જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું;

“કલમ ૩૦૪ કોઈ ગુનો રચતી નથી પરંતુ ખૂન ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધ માટે શિક્ષા પૂરી પાડે છે. પીનલ કોડની કલમ ૨૯૯ ને ધ્યાને લેતાં, જે કોઈ મૃત્યુ નીપજાવવાના ઇરાદાથી, અથવા એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઇરાદાથી જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય, અથવા એવી જાણકારી સાથે કે આવા કૃત્યથી મૃત્યુ નીપજાવવાની સંભાવના છે, કોઈ કૃત્ય કરીને મૃત્યુ નીપજાવે છે, તે સાપરાધ મનુષ્યવધનો ગુનો કરે છે. પીનલ કોડની કલમ ૩૦૦ ને ધ્યાને લેતાં, તેમાં દર્શાવેલા પાંચ

અપવાદો હેઠળ આવરી લેવાયેલા કેસો સિવાય, સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન છે. તે સુવિદિત છે કે જો મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવે અને કેસ કલમ ૩૦૦ ના પાંચ અપવાદોમાંથી કોઈપણ એક હેઠળ આવરી લેવામાં આવે તો આવો સાપરાધ મનુષ્યવધ ખૂન ગણાશે નહીં. કલમ ૩૦૪ ખૂન ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધ માટે શિક્ષા પૂરી પાડે છે અને પાંચ અપવાદોમાંથી એક હેઠળ આવરી લેવાયેલા કેસોમાં લાદવામાં આવતી શિક્ષામાં ભેદ પાડે છે, જ્યાં મારી નાખવાનો ઇરાદો હાજર હોય અને જ્યાં માત્ર એવી જાણકારી હોય કે મૃત્યુ એક સંભવિત પરિણામ હશે, પરંતુ મૃત્યુ નીપજાવવાનો અથવા એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાનો ઇરાદો જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય તે ગેરહાજર હોય. બીજી રીતે કહીએ તો જો આરોપીનું કૃત્ય કલમ ૩૦૦ ના કોઈપણ ખંડ ૧, ૨ અને ૩ હેઠળ આવતું હોય પરંતુ તે પાંચ અપવાદો પૈકીના કોઈપણ એક હેઠળ આવરી લેવાયેલું હોય તો તે કલમ ૩૦૪ ના પ્રથમ ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર થશે. જોકે, જો કૃત્ય કલમ ૩૦૦ ના ખંડ ૪ હેઠળ આવતું હોય એટલે કે કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય કે તે એટલું નિકટવર્તી ભયજનક છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ જ નીપજાવશે પરંતુ મૃત્યુ નીપજાવવાના કોઈપણ ઇરાદા વિના અને તે કોઈપણ અપવાદ હેઠળ આવરી લેવાયેલ હોય, તો તે બીજા ભાગ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર થશે. કલમ ૩૦૪ નો પ્રથમ ભાગ ત્યાં લાગુ પડે છે જ્યાં ગુનાહિત ઇરાદો હોય જ્યારે બીજો ભાગ ત્યાં

લાગુ પડે છે જ્યાં ગુનાહિત જાણકારી હોય. પરંતુ કોઈ આરોપીને કલમ ૩૦૪ ના પ્રથમ ભાગ અથવા બીજા ભાગ હેઠળ દોષિત ઠેરવવામાં આવે અને શિક્ષા કરવામાં આવે તે પહેલાં, તેના દ્વારા કલમ ૩૦૦ ના પાંચ અપવાદોમાં દર્શાવેલ કોઈપણ સંજોગો હેઠળ મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવ્યું હોવું જોઈએ, જેમાં ગંભીર અને અચાનક ઉશ્કેરણી હેઠળ સ્વ-નિયંત્રણની શક્તિ ગુમાવી દીધી હોય ત્યારે નીપજાવેલ મૃત્યુ, વ્યક્તિ અથવા મિલકતના ખાનગી બચાવના અધિકારનો શુદ્ધબુદ્ધિથી ઉપયોગ કરતી વખતે, અને પૂર્વયોજના વિના આવેશમાં અચાનક ઝઘડામાં નીપજાવેલ મૃત્યુનો સમાવેશ થાય છે.”

૧૧. આમ, ધ ઈન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૪ ખૂબ ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધનો ગુનો રચતી નથી. તે કલમ ખૂબ ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધના કેસમાં શિક્ષાની જોગવાઈ કરે છે. તેનો પ્રથમ ભાગ આવા ગુના માટે શિક્ષાની જોગવાઈ કરે છે, જ્યારે જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવે છે તે મૃત્યુ નીપજાવવાના ઈરાદાથી, અથવા એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના ઈરાદાથી કરવામાં આવ્યું હોય જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના હોય. તેનો બીજો ભાગ એવા કેસમાં શિક્ષાની જોગવાઈ કરે છે જ્યારે કૃત્ય એવી જાણકારી સાથે કરવામાં આવ્યું હોય કે તેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે, પરંતુ મૃત્યુ નીપજાવવાના, અથવા એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના કોઈ ઈરાદા વગર કરવામાં આવ્યું હોય જેનાથી મૃત્યુ નીપજાવાની સંભાવના હોય. તે કલમ હેઠળ જે ગુનો શિક્ષાપાત્ર

બનાવવામાં આવ્યો છે તે એક જ ગુનો છે એટલે કે; ખૂન ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધનો ગુનો. તે માત્ર એટલી બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને અલગ-અલગ શિક્ષાઓની જોગવાઈ કરે છે કે, શું તે કૃત્ય કોઈ ચોક્કસ ઇરાદા સાથે કરવામાં આવ્યું હતું અથવા તે કૃત્ય મૃત્યુ નીપજાવવાના, અથવા એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડવાના કોઈ ઇરાદા વિના જેનાથી મૃત્યુ નીપજવાની સંભાવના હોય તે મૃત્યુ નીપજાવે તેવી સંભાવના હોવાની જાણકારી સાથે કરવામાં આવ્યું હતું. એ નોંધવું મહત્વપૂર્ણ રહેશે કે આ કલમ ૩૦૪ એવા કેસોને પણ આવરી લે છે જ્યાં ગુનો પ્રથમદર્જી રીતે કલમ ૩૦૨ હેઠળ શિક્ષાપાત્ર ખૂનનો ગુનો હોય, પરંતુ ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૦ માં આપેલા અપવાદોમાંથી કોઈપણ એક લાગુ પડવાના કારણે, ખૂનનો ગુનો ઘટીને ખૂન ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધના ગુનામાં ફેરવાઈ જાય છે.

૧૨. આ તબક્કે, અને ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, મારે ધ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૫ ધ્યાને લેવી આવશ્યક છે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે;

“૧૦૫. આરોપીનો કેસ અપવાદો હેઠળ આવે છે તે સાબિત કરવાનો બોજો.—જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર કોઈપણ ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવ્યો હોય, ત્યારે તે કેસને ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડ, (૧૮૬૦ નો ૪૫) ના સામાન્ય અપવાદો પૈકીના કોઈપણ અપવાદ હેઠળ અથવા તે જ કોડના અન્ય કોઈપણ ભાગમાં અથવા ગુનાને વ્યાખ્યાયિત કરતા કોઈપણ કાયદામાં સમાવિષ્ટ કોઈપણ વિશેષ અપવાદ

કે શરત હેઠળ લાવતા સંજોગોના અસ્તિત્વને સાબિત કરવાનો બોજો તેના પર રહે છે, અને કોર્ટ આવા સંજોગોની ગેરહાજરીનું અનુમાન કરશે.

દ્રષ્ટાંતો

(એ) ખૂનનો આરોપી ‘એ’, એવો દાવો કરે છે કે, મનની અસ્થિરતાના કારણે, તે કૃત્યનું સ્વરૂપ જાણતો ન હતો. પુરાવાનો બોજો ‘એ’ પર છે.

(બી) ખૂનનો આરોપી ‘એ’, એવો દાવો કરે છે કે, ગંભીર અને અચાનક ઉશ્કેરણીના કારણે, તે સ્વ-નિયંત્રણની શક્તિ ગુમાવી બેઠો હતો. પુરાવાનો બોજો ‘એ’ પર છે.

(સી) ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડ, (૧૮૬૦ નો ૪૫) ની કલમ ૩૨૫ એવી જોગવાઈ કરે છે કે કલમ ૩૩૫ દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવેલ કેસ સિવાય, જે કોઈ સ્વેચ્છાએ મહાવ્યથા પહોંચાડે છે, તે અમુક શિક્ષાઓને પાત્ર થશે.

૧૩. આમ, ધ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૫ નું સાદું વાંચન સ્પષ્ટ કરે છે કે ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડના સામાન્ય અપવાદો પૈકીના કોઈપણ અપવાદ હેઠળ અથવા કોઈપણ વિશેષ અપવાદ કે શરત હેઠળ કેસને લાવતા સંજોગોના અસ્તિત્વને સાબિત કરવાનો બોજો આરોપી પર રહે છે અને કોર્ટ આવા સંજોગોની ગેરહાજરીનું અનુમાન કરશે.

૧૪. ઉપરોક્ત સંદર્ભમાં, હું એ.આઈ.આર. ૧૯૯૦ એસ.સી. ૧૪૫૯ માં વિજયી સિંહ અને અન્ય વિ. સ્ટેટ ઓફ યુ.પી. ના કેસમાં સુપ્રીમ કોર્ટની ત્રણ જજોની બેંચના નિર્ણયનો સંદર્ભ લઈ શકું છું અને તેના પર આધાર રાખી શકું છું, જેમાં સુપ્રીમ કોર્ટે નીચે મુજબ અવલોકન કર્યું હતું;

“૨૨. આ તબક્કે ધ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૫ માં આવતા “કોર્ટ આવા સંજોગોની ગેરહાજરીનું અનુમાન કરશે” શબ્દોના અર્થ પર વિચાર કરવો જરૂરી બને છે. સદર અધિનિયમની કલમ ૪ “અનુમાન કરશે” પદનો અર્થ સમજાવે છે કે કોર્ટ તે હકીકતને સાબિત થયેલી ગણશે જ્યાં સુધી તે નાસાબિત ન થાય. આ બે કલમોના સંયુક્ત વાંચન પરથી એવું તારણ કાઢી શકાય કે જ્યાં કેસને અપવાદ હેઠળ લાવતા સંજોગોનું અસ્તિત્વ રજૂ કરવામાં આવે અથવા ઉપસ્થિત કરવામાં આવે ત્યાં કોર્ટ આવા સંજોગોની ગેરહાજરીને જ્યાં સુધી તે નાસાબિત ન થાય ત્યાં સુધી સાબિત થયેલી માનશે. સદર અધિનિયમની કલમ ૩ માં “સાબિત થયેલ”, “નાસાબિત થયેલ” અને “સાબિત ન થયેલ” પદોના અર્થ આપવામાં આવ્યા છે. આ જોગવાઈ મુજબ, કોઈ હકીકત “સાબિત થયેલ” ત્યારે કહેવાય જ્યારે, પોતાની સમક્ષની બાબતો પર વિચાર કર્યા પછી, કોર્ટ કાં તો તેનું અસ્તિત્વ માને, અથવા તેના અસ્તિત્વને એટલું સંભવિત માને કે એક શાણી વ્યક્તિએ, તે ચોક્કસ કેસના સંજોગો હેઠળ, તે અસ્તિત્વ ધરાવે છે તેવા અનુમાન પર કાર્ય કરવું જોઈએ. કોઈ હકીકત

"નાસાબિત થયેલ" ત્યારે કહેવાય જ્યારે, પોતાની સમક્ષની બાબતો પર વિચાર કર્યા પછી, કોર્ટ કાં તો માને કે તેનું અસ્તિત્વ નથી, અથવા તેના બિન-અસ્તિત્વને એટલું સંભવિત માને કે એક શાણી વ્યક્તિએ, તે ચોક્કસ કેસના સંજોગો હેઠળ, તેનું અસ્તિત્વ નથી તેવા અનુમાન પર કાર્ય કરવું જોઈએ. કોઈ હકીકત "સાબિત ન થયેલ" ત્યારે કહેવાય જ્યારે તે ન તો "સાબિત થયેલ" હોય કે ન તો "નાસાબિત થયેલ" હોય. ૨૩. ઉપર નોંધ્યા મુજબ કલમ ૧૦૫ નો પ્રથમ ભાગ એવું ઠરાવે છે કે જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ પર ગુનાનો આરોપ મૂકવામાં આવે છે, ત્યારે કેસને કોઈપણ અપવાદ અથવા શરત હેઠળ લાવતા સંજોગોના અસ્તિત્વને સાબિત કરવાનો બોજો તેના પર છે અને તેનો પાછળનો ભાગ એવું ઠરાવે છે કે કોર્ટ આવા સંજોગોની ગેરહાજરીનું અનુમાન કરશે. આપેલા કેસમાં આરોપી આવા સંજોગોના અસ્તિત્વને સ્પષ્ટપણે સાબિત કરીને બોજો હળવો કરી શકે છે, જેથી તે સંજોગોની ગેરહાજરીને પણ નાસાબિત કરવામાં સક્ષમ બને છે. પરંતુ જ્યાં તે આવા સંજોગોના અસ્તિત્વને સ્પષ્ટપણે સાબિત કરીને બોજો હળવો કરવામાં અસમર્થ હોય અથવા તે આવા સંજોગોની ગેરહાજરીને નાસાબિત કરવામાં અસમર્થ હોય, તો તે કેસ "સાબિત ન થયેલ" ની શ્રેણીમાં આવશે અને કોર્ટ આવા સંજોગોની ગેરહાજરીનું અનુમાન કરી શકે છે. આ પૃષ્ઠભૂમિમાં આપણે ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના સામાન્ય સિદ્ધાંતને ધ્યાનમાં રાખીને "કોર્ટ આવા સંજોગોની ગેરહાજરીનું

અનુમાન કરશે" શબ્દોના અર્થની તપાસ કરવી પડશે કે ફરિયાદપક્ષે પોતાનો કેસ તમામ વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાનો હોય છે અને દરેક વ્યાજબી શંકાનો લાભ આરોપીને મળવો જોઈએ. ૨૪. પુરાવા પરના અગ્રણી લેખકોના પાઠ્યપુસ્તકોમાંથી કેટલાક ફકરાઓનો સંદર્ભ લેવો અને ત્યારબાદ આ પાસા પર સુપ્રીમ કોર્ટના કેસો દ્વારા ઠરાવવામાં આવેલા સિદ્ધાંત પર વિચાર કરવા આગળ વધવું ઉપયોગી થશે. ફિપ્સન ઓન એવિડન્સ, ૧૩મી આવૃત્તિ પેજ ૪૪ પર, એક ફકરો નીચે મુજબ વંચાય છે: "પ્રતિવાદીને દોષિત ઠેરવવામાં આવે તે પહેલાં તેનો ગુનો વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાનો બોજો ફરિયાદપક્ષ પર છે. પુરાવાનો બોજો પ્રતિવાદી પર ખસેડવામાં આવે તો પણ વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિતી સ્થાપિત કરવાનો બોજો ફરિયાદપક્ષ પર જ રહે છે અને ક્યારેય બદલાતો નથી. જો સમગ્ર કેસ પર જ્યુરીને આવી શંકા હોય તો પ્રતિવાદી નિર્દોષ છૂટવા માટે હકદાર છે." પેજ ૪૮ પરનો બીજો ફકરો નીચે મુજબ વંચાય છે: "ફોજદારી કેસોમાં ફરિયાદપક્ષ આરોપી સામે પ્રથમદર્શી કેસ ઉપસ્થિત કરવા માટે પૂરતા પુરાવા રજૂ કરીને પોતાનો પુરાવાનો બોજો હળવો કરે છે. જો બચાવપક્ષ તરફથી કોઈ પુરાવો રજૂ કરવામાં ન આવે તો તથ્યની અદાલતે નક્કી કરવું આવશ્યક છે કે શું ફરિયાદપક્ષ તેના કેસને વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરીને તેના પ્રેરક બોજને હળવો કરવામાં સફળ રહ્યો છે કે નહીં. બચાવપક્ષના કોઈપણ પુરાવાની ગેરહાજરીમાં, ફરિયાદપક્ષ આ

રીતે સફળ થયો હોવાની શક્યતાઓ ઘણી વધારે છે. તેથી જો ફરિયાદપક્ષે પ્રથમદર્શી કેસ સ્થાપિત કર્યો હોય તો આરોપી પુરાવાના બોજા હેઠળ હોવાનું કહી શકાય. બચાવપક્ષ દ્વારા પુરાવાનો બોજો હળવો કરવો એ નિર્દોષ છૂટવા માટેની પૂર્વશરત નથી. આરોપી નિર્દોષ છૂટવા માટે હકદાર છે જો કેસના અંતે અને સમગ્ર કેસ પર, ફરિયાદપક્ષ અથવા કેદી દ્વારા આપવામાં આવેલા પુરાવાઓથી વ્યાજબી શંકા ઊભી થાયઆરોપ ગમે તે હોય તે સિદ્ધાંત કે ફરિયાદપક્ષે કેદીનો ગુનો સાબિત કરવો જ જોઈએ તે ઇંગ્લેન્ડના સામાન્ય કાયદાનો એક ભાગ છે અને તેને ઘટાડવાના કોઈપણ પ્રયાસને ગ્રાહ્ય રાખી શકાય નહીં. XX XX XX XX XX XX જોકે ઘણા કેસોમાં, આરોપીના બચાવમાં નવા મુદ્દાઓ રજૂ કરવાનો સમાવેશ થશે, ઉદાહરણ તરીકે, સ્વચાલિતતા, ઉશ્કેરણી, સ્વ-બચાવ, દબાણ, વગેરે. એકવાર આવા "સ્પષ્ટીકરણો" ને સમર્થન આપવા માટે કોઈ પુરાવો મળી જાય પછી તેમને નાસાબિત કરવાનો બોજો ફરિયાદપક્ષ પર રહે છે. આરોપીએ, ફરિયાદપક્ષના સાક્ષીઓની ઊલટતપાસ દ્વારા અથવા પોતાની તરફેણમાં રજૂ કરાયેલા પુરાવા દ્વારા અથવા બંનેના સંયોજન દ્વારા, કોર્ટ સમક્ષ એવી સામગ્રી મૂકવી આવશ્યક છે જે બચાવને જ્યુરી સમક્ષ મૂકવા માટે યોગ્ય અને ઉચિત જીવંત મુદ્દો બનાવે. પરંતુ એકવાર તે આ કરવામાં સફળ થાય અને જેના દ્વારા પોતાનો પુરાવાનો બોજો હળવો કરે તે પછી કાઉન માટે તે બચાવને એવી રીતે નષ્ટ

કરવાનું રહે છે કે જેથી જ્યુરીના મનમાં કોઈ વ્યાજબી શંકા ન રહે કે આરોપીને બચાવની રચના કરતી કથિત હકીકતોના આધારે મુક્ત કરી શકાય નહીં." કાયદાના અનુમાનોની ચર્ચા કરતાં લેખકે પેજ ૬૦ પર આ પ્રમાણે નોંધ્યું છે: "સામાન્ય રીતે ફોજદારી કેસોમાં (સિવાય કે કાયદા દ્વારા અન્યથા નિર્દેશિત કરવામાં આવે અને પૂર્વ ૪-૧૫ ને આધીન) નિર્દોષતાનું અનુમાન ફરિયાદી પર ગુનાના દરેક ઘટકને સાબિત કરવાનો બોજો નાખે છે, ભલે તેમાં નકારાત્મક વિધાનો સામેલ હોય. આમ, ખૂનના કેસોમાં, આરોપીના સ્વેચ્છાપૂર્વકના કૃત્યના પરિણામે મૃત્યુ થયાનું અને તેના તરફથી દ્વેષભાવ સાબિત કરવાનો બોજો ફરિયાદપક્ષ પર છે. બળાત્કાર, વગેરેના આરોપો પર ભોગ બનનાર દ્વારા અસંમતિ સાબિત કરવાનો બોજો ફરિયાદપક્ષ પર છે અને ક્ષિપત્નીત્વ/ક્ષિપતિત્વમાં, પ્રતિવાદીને એવી જાણકારી હતી કે તેનો અથવા તેણીનો જીવનસાથી છેલ્લા સાત વર્ષમાં જીવિત હતો તે સાબિત કરવાનો બોજો છે." વિગમોર ઓન એવિડન્સ, "અનુમાનની કાનૂની અસર" (ત્રીજી આવૃત્તિ, ભાગ ૯, પૃષ્ઠ ૨૮૯) ની ચર્ચા કરતાં સમજાવે છે: "એ ધ્યાનમાં રાખવું આવશ્યક છે કે 'કાયદાના' અનુમાનની (એટલે કે, સાચા અનુમાનની) વિશિષ્ટ અસર માત્ર કાયદાના નિયમનો ઉપયોગ કરવાની છે જે સામાવાળા તરફથી 'તેનાથી વિરુદ્ધના પુરાવાની ગેરહાજરીમાં' જ્યુરીને તે નિષ્કર્ષ પર પહોંચવા માટે ફરજ પાડે છે. જો સામાવાળો વિરુદ્ધનો પુરાવો રજૂ કરે છે

(કેટલાક પુરાવાની જજની જરૂરિયાતને સંતોષવા માટે પૂરતો), તો તે અનુમાન અદૃશ્ય થઈ જાય છે." ટેલર તેમના 'ટ્રીટાઈઝ ઓન ધ લો ઓફ એવિડન્સ' (૧૨મી આવૃત્તિ, ભાગ ૧, પૃષ્ઠ ૨૫૯) માં નિર્દેશ કરે છે: "બેવડા આધાર પર કે ફરિયાદીએ કેદી સામેના તેના આરોપને પુષ્ટિ આપવા માટે જરૂરી દરેક હકીકત સાબિત કરવી જ જોઈએ, અને તે કે કાયદો વિરુદ્ધના ખાતરીપૂર્વકના પુરાવાની ગેરહાજરીમાં નિર્દોષતાનું અનુમાન કરશે, તેથી જ્યાં સુધી કાયદાકીય હસ્તક્ષેપ દ્વારા ખસેડવામાં ન આવે ત્યાં સુધી ફોજદારી કાર્યવાહીમાં સાબિતીનો બોજો ફરિયાદ કરનાર પક્ષ પર પડશે, જોકે, દોષિત ઠેરવવા માટે, તેણે અનિવાર્યપણે નકારાત્મક પુરાવાનો આશરો લેવો પડશે. આમ, જો કોઈ કાયદો, ગુનાના સીધા વર્ણનમાં, અને શરત (એ) ના રૂપમાં નહીં, નકારાત્મક બાબત ધરાવે છે, તો તહોમતનામા અથવા માહિતીમાં પણ નકારાત્મક આક્ષેપ હોવો જોઈએ, જેને સામાન્ય રીતે પ્રથમદર્શી પુરાવા દ્વારા સમર્થન મળવું જોઈએ." અનુમાનો અંગે ચર્ચા કરતાં લેખક કહે છે: "જ્યાં ફરિયાદપક્ષ તરફથી પ્રથમદર્શી પુરાવા આપવામાં આવ્યા હોય, જેનો જો કોઈ જવાબ ન આપવામાં આવે તો એવું અનુમાન ઊભું કરશે જેના આધારે જ્યુરી દોષિત હોવાનો ચુકાદો આપવામાં ન્યાયી ઠરી શકે, અને પ્રતિવાદીએ તે અનુમાનનું ખંડન કરવા પુરાવા રજૂ કર્યા હોય, ત્યાં સાબિતીના બોજા અંગેનો યોગ્ય નિર્દેશ એ છે કે જો તેઓ કેદી દ્વારા અને

તેના વતી આપવામાં આવેલ સ્પષ્ટીકરણને સ્વીકારે છે, અથવા જો તે સ્પષ્ટીકરણ તેમના મનમાં તેના ગુના અંગે વ્યાજબી શંકા ઊભી કરે છે, તો તેઓએ તેને નિર્દોષ છોડવો જોઈએ કારણ કે તે દોષિત હતો તે સાબિતીનો બોજો હજી પણ ફરિયાદપક્ષ પર જ હતો. જો સમગ્ર પુરાવા પર જ્યુરી વાસ્તવિક શંકાની સ્થિતિમાં મુકાઈ જાય તો ફરિયાદપક્ષ તેમના પર રહેલા સાબિતીના બોજાને સંતોષવામાં નિષ્ફળ ગયો છે." નાણાવટીના કેસમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે સદર અધિનિયમની કલમ ૧૦૫ હેઠળ કોર્ટ કેસને કોઈપણ અપવાદ હેઠળ લાવતા સંજોગોની ગેરહાજરીનું અનુમાન કરશે, એટલે કે જ્યાં સુધી તે નાસાબિત ન થાય ત્યાં સુધી કોર્ટ આવા સંજોગોના બિન-અસ્તિત્વને સાબિત થયેલ ગણશે, પરંતુ તેમાં દર્શાવેલા સંજોગોમાં અકસ્માતના પોતાના બચાવને સમર્થન આપવા માટે પુરાવા રજૂ કરીને આરોપી દ્વારા આ અનુમાનનું ખંડન કરી શકાય છે. આ અનુમાન ફરિયાદપક્ષ દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવામાંથી મેળવેલી કબૂલાતો અથવા સંજોગો દ્વારા અથવા આવા સંજોગો અને આરોપી દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાની સંયુક્ત અસર દ્વારા પણ ખંડિત થઈ શકે છે. ફરિયાદપક્ષ દ્વારા સાબિત કરવાના ગુનાના ઘટકો અને ધ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૫ હેઠળ આરોપી દ્વારા હળવો કરવાનો બોજો અને આરોપી દ્વારા આવા ખંડનકારી પુરાવાના આધારે ઊભી થઈ શકે તેવી વ્યાજબી શંકા અંગે ચર્ચા કરતાં એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે: "એક

ઢષ્ટાંત અર્થ સ્પષ્ટ કરી શકે છે. ફરિયાદપક્ષે સાબિત કરવું પડશે કે આરોપીએ ઇરાદાપૂર્વક મરણજનારને ગોળી મારીને ઠાર કર્યા અને તે રીતે ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૦ ના અર્થમાં ખૂનનો ગુનો કર્યો; ફરિયાદપક્ષે ખૂનના ઘટકો સાબિત કરવા પડશે, અને તે ગુનાના ઘટકો પૈકીનું એક ઘટક એ છે કે આરોપીએ ઇરાદાપૂર્વક મરણજનાર પર ગોળીબાર કર્યો હતો; આરોપી બચાવ લે છે કે તેણે યોગ્ય કાળજી અને સાવચેતી સાથે કાયદેસરની રીતે કાયદેસરના સાધનો દ્વારા કાયદેસરનું કાર્ય કરવામાં કોઈપણ ઇરાદા અથવા જાણકારી વગર આકસ્મિક રીતે મરણજનાર પર ગોળીબાર કર્યો હતો, જે આરોપી સામે ધ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૫ હેઠળ એવું અનુમાન દોરવામાં આવે છે કે ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૮૦ માં દર્શાવેલા સંજોગોમાં ગોળીબાર અકસ્માતથી ન હતો, તે તે અનુમાનનું ખંડન કરવા પુરાવા રજૂ કરી શકે છે. તે પુરાવો ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૮૦ ના તમામ ઘટકોને સાબિત કરવા માટે પૂરતો ન પણ હોય, પરંતુ તે સાબિત કરી શકે છે કે ગોળીબાર અકસ્માત અથવા અજાણતાથી થયો હતો, એટલે કે તે કોઈપણ ઇરાદા અથવા જરૂરી માનસિક સ્થિતિ વિના કરવામાં આવ્યો હતો, જે ધ ઇન્ડિયન પીનલ કોડની કલમ ૩૦૦ ના અર્થમાં ગુનાનો સાર છે, અથવા કોઈપણ સંજોગોમાં ખૂનના ગુનાના આવશ્યક ઘટકો પર વ્યાજબી શંકા ઊભી કરી શકે છે. તે સંજોગોમાં, આરોપી પોતાનો કેસ ધ ઇન્ડિયન

પીનલ કોડની કલમ ૮૦ ની શરતો હેઠળ લાવવામાં નિષ્ફળ ગયો હોવા છતાં, કોર્ટ એવું ઠરાવી શકે છે કે ગુનાના ઘટકો સ્થાપિત થયા નથી અથવા ફરિયાદપક્ષે આરોપી સામે કેસ સાબિત કર્યો નથી. આ દ્રષ્ટિએ એવું કહી શકાય કે ગુનાના ઘટકો સાબિત કરવાનો સામાન્ય બોજો, જ્યાં સુધી વિરુદ્ધનો કોઈ ચોક્કસ કાયદો ન હોય ત્યાં સુધી, હંમેશાં ફરિયાદપક્ષ પર હોય છે, પરંતુ અપવાદો હેઠળ આવતા સંજોગો સાબિત કરવાનો બોજો આરોપી પર રહે છે. આરોપી પોતાના કેસને અપવાદ હેઠળ લાવતા તમામ સંજોગો સ્થાપિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય તેનાથી ફરિયાદપક્ષ ગુનાના ઘટકો સાબિત કરવાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થતો નથી; ખરેખર, પુરાવો, ભલે અપવાદ સ્થાપિત કરવા માટે અપૂરતો હોય, પણ ગુનાના એક અથવા વધુ ઘટકોને નકારવા માટે પૂરતો હોઈ શકે છે." દહ્યાભાઈના કેસમાં અગાઉ નોંધ્યા મુજબ, સંબંધિત ભાગ આ પ્રમાણે વંચાય છે: "આ રીતે મૂકવામાં આવેલ પુરાવો ધ એવિડન્સ એક્ટની કલમ ૧૦૫ હેઠળનો બોજો હળવો કરવા માટે પૂરતો ન હોઈ શકે, પરંતુ તે ગુનાના જ જરૂરી ઘટકો પૈકીના એક અથવા બીજા ઘટક અંગે જજના મનમાં વ્યાજબી શંકા ઊભી કરી શકે છે. તે, ઉદાહરણ તરીકે, જજના મનમાં વ્યાજબી શંકા ઊભી કરી શકે છે કે શું આરોપી પીનલ કોડની કલમ ૨૯૯ માં નિર્ધારિત જરૂરી ઇરાદો ધરાવતો હતો." ૨૫. ફરિયાદપક્ષે પોતાનો કેસ વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવો જ જોઈએ તે સૂત્ર એ

અદાલતો દ્વારા ફોજદારી કેસોમાં પુરાવાનું મૂલ્યાંકન કરવાના સંબંધમાં નિર્ધારિત કરવામાં આવેલ સાવચેતીનો નિયમ છે. કલમ ૧૦૫ પ્રથમ ભાગમાં આરોપી પર 'પુરાવાનો બોજો' મૂકે છે અને બીજા ભાગમાં આપણને એક એવું અનુમાન જોવા મળે છે જે કોર્ટ સંજોગોની ગેરહાજરી અંગે દોરી શકે છે જે અનુમાન હંમેશાં ખંડનપાત્ર હોય છે. તેથી, કલમને સમગ્ર રીતે લેતાં 'પુરાવાનો બોજો' અને અનુમાન બંનેને એકસાથે ધ્યાનમાં લેવા પડશે. જ્યારે પુરાવો કોઈ હકીકતના અસ્તિત્વને નિર્ણાયક રીતે સાબિત કરવા માટે પૂરતો હોય ત્યારે કોઈ મુશ્કેલી ઊભી થતી નથી તે સ્વયંસિદ્ધ છે. પરંતુ જ્યાં આરોપી અનુમાનને દૂર કરવા માટે એવી સામગ્રી રજૂ કરે છે જે ફરિયાદપક્ષના કેસને અસર કરી શકે અથવા ગુનાના એક અથવા બીજા ઘટકોના અસ્તિત્વ વિશે વ્યાજબી શંકા ઊભી કરી શકે અને તે પછી તે એવો કેસ બનશે જ્યાં ફરિયાદપક્ષ પોતાનો કેસ વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ ગયો હોય. જ્યારે અપવાદનો બચાવ લેવામાં આવે ત્યારે કોર્ટ આવા સંજોગોની ગેરહાજરીનું અનુમાન કરશે તેવું પ્રારંભિક ફરજિયાત અનુમાન દૂર થઈ જાય છે. વિશેષ કરીને જ્યારે રેકૉર્ડ પર એવા સંજોગો હોય (ફરિયાદપક્ષના પુરાવા, મુખ્ય તપાસ અને ઊલટતપાસ, સંભાવનાઓ અને આરોપી દ્વારા પુરાવા રજૂ કરીને અથવા અન્યથા ઊભા કરવામાં આવેલા સંજોગો, જો કોઈ હોય તો, તેમાંથી મેળવેલા) જે ગુનાના ઘટકોના અસ્તિત્વ વિશે વ્યાજબી શંકા ઊભી કરે છે.

આવી વ્યાજબી શંકાના કિસ્સામાં, કોર્ટે તેનો લાભ આરોપીને આપવો પડે છે. આરોપી સામગ્રીના આધારે પોતાના બચાવની તરફેણમાં સંભાવનાઓની પ્રબળતા પણ દર્શાવી શકે છે. જો આવા અપવાદના અસ્તિત્વની તરફેણમાં બિલકુલ કોઈ સંજોગો ન હોય તો માત્ર બચાવ લેવામાં આવ્યો હોવા છતાં બાકીની તપાસનો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થતો નથી. પરંતુ જો આરોપી વ્યાજબી શંકા ઊભી કરવામાં સફળ થાય અથવા પોતાના બચાવની તરફેણમાં સંભાવનાઓની પ્રબળતા દર્શાવે, તો કલમ ૧૦૫ હેઠળ તેના ભાગે રહેલી જવાબદારી હળવી થઈ જાય છે અને તે નિર્દોષ છૂટવા માટે હકદાર બનશે. ૨૬. ઉપર જે ચર્ચા કરવામાં આવી છે તે પરથી એ સ્પષ્ટ થાય છે કે અપવાદ સંબંધિત સંજોગોના અસ્તિત્વની ગેરહાજરી અંગેના અનુમાનનું આરોપી દ્વારા ઉપર દર્શાવેલી કોઈપણ એક રીતે પુરાવા રજૂ કરીને ખંડન કરી શકાય છે. જો આવા ખંડનથી, તેના ગુના અંગે વ્યાજબી શંકા ઊભી થાય, તો આરોપીને તેનો લાભ મળવો જોઈએ. આવી વ્યાજબી શંકા પરિણામે જેના પર આરોપ મૂકવામાં આવ્યો છે તે ગુનાના એક અથવા વધુ ઘટકોને નકારે છે, ઉદાહરણ તરીકે, આવા ખંડનકારી પુરાવાથી, ખાનગી બચાવના અધિકાર વિશે વ્યાજબી શંકા ઊભી થાય છે તો તે પરથી ફલિત થાય છે કે ફરિયાદપક્ષે ગુનો કરવાના ઈરાદાના જરૂરી ઘટકો સ્થાપિત કર્યા નથી. તે રીતે કાનૂની અને વાસ્તવિક વિચારણાઓથી ઉદ્ભવતી વ્યાજબી શંકાનો લાભ ધ એવિડન્સ એક્ટની

કલમ ૧૦૫ હેઠળ પણ અનિવાર્યપણે આરોપીને જ મળવો જોઈએ. ૨૭ એવો તર્ક કરી શકાય કે 'વ્યાજબી શંકા' ની વિભાવના સ્વભાવે અસ્પષ્ટ છે અને કલમ ૧૦૫ હેઠળ વિચારાયેલ 'પુરાવાના બોજા' નું ધોરણ કંઈક અંશે ચોક્કસ હોવું જોઈએ, તેથી, બંને વચ્ચે સુમેળ સાધવો મુશ્કેલ છે. પરંતુ ફોજદારી ન્યાયશાસ્ત્રના સામાન્ય સિદ્ધાંતો, એટલે કે, ફરિયાદપક્ષે પોતાનો કેસ વ્યાજબી શંકાથી પર સાબિત કરવાનો છે અને આરોપી વ્યાજબી શંકાના લાભ માટે હકદાર છે, તે ધ્યાનમાં રાખવાના છે. 'વ્યાજબી શંકા' એ છે જે એક શાણી અને વ્યાજબી વ્યક્તિના મનમાં ઉદ્ભવે છે. કલમ ૩ "સાબિત થયેલ", "નાસાબિત થયેલ" અને "સાબિત ન થયેલ" શબ્દોના અર્થ સમજાવતી વખતે પુરાવાનું ધોરણ નિર્ધારિત કરે છે, એટલે કે, એક શાણી વ્યક્તિના દ્રષ્ટિકોણથી સંજોગોના અસ્તિત્વ અથવા બિન-અસ્તિત્વ વિશે. સદર કલમ એવી રીતે ઘડવામાં આવી છે કે જે મનની બે સ્થિતિઓ પૂરી પાડે છે, પ્રથમ, જેમાં વ્યક્તિ કોઈ હકીકત વિશે સંપૂર્ણ ખાતરી અનુભવે છે, બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, "તેનું અસ્તિત્વ માને છે" અને બીજું જેમાં તે કોઈ હકીકત વિશે સંપૂર્ણ ખાતરી ન અનુભવે છતાં, તે તેને એટલી અત્યંત સંભવિત માને છે કે એક શાણી વ્યક્તિ સંજોગો હેઠળ તેના અસ્તિત્વની ધારણા પર કાર્ય કરશે. સદર અધિનિયમ પુરાવાને માપવા માટે એક યોગ્ય નક્કર ધોરણ તરીકે શાણી વ્યક્તિની જરૂરિયાતને અપનાવતી વખતે તે જ સમયે સંભાવના અથવા

અસંભાવ્યતાના સંજોગો અથવા સ્થિતિને સંપૂર્ણ અસર આપવાનું પણ વિચારે છે. કોઈ હકીકત સાબિત થયેલી કહી શકાય તે પહેલાં સંજોગો જ્યાં પહોંચવા જોઈએ તે નિશ્ચિતતાનો આ દરજ્જો છે. કોઈ હકીકત ત્યારે નાસાબિત થયેલી કહેવાય જ્યારે કોર્ટ માને કે તેનું અસ્તિત્વ નથી અથવા શાણી વ્યક્તિના ઢ્રષ્ટિકોણમાં તેના બિન-અસ્તિત્વને એટલું સંભવિત માને અને હવે આપણે ત્રીજા તબક્કે આવીએ છીએ જ્યાં એક શાણી વ્યક્તિના ઢ્રષ્ટિકોણમાં હકીકત સાબિત થયેલ નથી એટલે કે ન તો સાબિત થયેલ કે ન તો નાસાબિત થયેલ. આ તે શંકા છે જે એક વ્યાજબી વ્યક્તિના મનમાં ઉદ્ભવે છે, જે ફોજદારી તકરારોના ક્ષેત્રમાં કાનૂની માન્યતા ધરાવે છે. તે નૈતિક ખાતરી કરતાં કંઈક અલગ છે અને તે વહેમ કરતાં પણ અલગ છે. તે 'એક શાણી વ્યક્તિ' દ્વારા રેકૉર્ડ પરની સમગ્ર સામગ્રીની ઝીણવટભરી તપાસની પ્રક્રિયાનું પરિણામ છે."

૧૫. ચાલો હું, હાલ પૂરતો, એવા આધાર પર આગળ વધુ કે આ કેસ ખૂન ન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધનો નથી, પરંતુ ખૂનનો છે. આવા સંજોગોમાં, એકમાત્ર ખંડ જે લાગુ કરી શકાય, જો બિલકુલ લાગુ પડતો હોય તો, તે કલમ ૩૦૦ નો ખંડ ચોથો હશે. કલમ ૩૦૦ નીચે મુજબ વંચાય છે;

"૩૦૦. હવે પછી જેમાં અપવાદ આપવામાં આવ્યા છે તેવા કેસો સિવાય, સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન છે, જો જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ નીપજાવવામાં

આવ્યું હોય તે કૃત્ય મૃત્યુ નીપજાવવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું હોય,
અથવા—

બીજું XXX XXX XXX XXX

ત્રીજું XXX XXX XXX XXX

ચોથું.—જો તે કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય કે તે એટલું નિકટવર્તી ભયજનક છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ જ નીપજાવશે અથવા એવી શારીરિક ઈજા નીપજાવશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે, અને તે મૃત્યુ નીપજાવવાનું અથવા ઉપરોક્ત પ્રકારની ઈજા પહોંચાડવાનું જોખમ ઉઠાવવા માટેના કોઈપણ બહાના વગર આવું કૃત્ય કરે છે."

૧૬. ખંડ ચોથો કેસોના તે વર્ગને આવરી લે છે જે પોતે જ ખૂબ જોખમી હોય છે અને તે કૃત્ય એવી જાણકારી સાથે કરવામાં આવે છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ જ નીપજાવશે અથવા એવી શારીરિક ઈજા નીપજાવશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે અને આવી જાણકારી હોવા છતાં, તે કૃત્ય કોઈપણ બહાના વગર કરવામાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, ખંડ ચોથાની જોગવાઈઓ ત્યારે જ આકર્ષિત થવી જરૂરી છે જ્યારે અપરાધી જાણતો હોય કે તેનું કૃત્ય એટલું નિકટવર્તી ભયજનક છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ નીપજાવશે અથવા ઓછામાં ઓછી એવી શારીરિક ઈજા નીપજાવશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે. આરોપીના ભાગે આવી જાણકારી સંભાવનાના ઉચ્ચતમ દરજ્જાની હોવી

જોઈએ. એ પણ એક જાણીતી હકીકત છે કે ખંડ ચોથો કેસોના તે વર્ગ માટે જોગવાઈ કરવા માટે બનાવવામાં આવ્યો છે જ્યાં મૃત્યુમાં પરિણમતા કૃત્યો ચોક્કસપણે કોઈ એક વ્યક્તિ પર લક્ષ્ય રાખ્યા વિના ઘણા વ્યક્તિઓના જીવનને જોખમમાં મૂકવા માટે ગણતરીપૂર્વક કરવામાં આવ્યા હોય અને સંભવિત પરિણામની પૂર્ણ સભાનતા સાથે આચરવામાં આવ્યા હોય, જેમ કે આઈપીસી ની કલમ ૩૦૦ ના દ્રષ્ટાંત (ડી) પરથી જોઈ શકાય છે.

૧૭. "નિકટવર્તી" શબ્દ એવા જોખમનો નિર્દેશ કરે છે જે ભયજનક અને નજીક બંને હોય. કોઈ કૃત્ય નિકટવર્તી ભયજનક છે કે નહીં તે પ્રશ્ન કૃત્યના સ્વરૂપ અને માનવ જીવન માટેના તેના પ્રત્યક્ષ જોખમ પર આધારિત છે. તે એવું કૃત્ય હોવું જોઈએ જેમાં મનુષ્યનું મૃત્યુ નિશ્ચિત હોય અથવા લગભગ નિશ્ચિત હોય, અને જો પરિણામ અન્યથા આવે તો આશ્ચર્ય થાય.

૧૮. ડિવિઝન બેંચમાં બેસીને, મને તારીખ ૩જી ઓગસ્ટ, ૨૦૧૨ ના રોજ નિર્ણિત ક્રિમિનલ અપીલ નં. ૯૪૫/૨૦૦૭ માં લશુબેન ચેમાભાઈ ચૌધરી વિ. સ્ટેટ ઓફ ગુજરાત ના કેસમાં કલમ ૩૦૦ ના ખંડ ચોથા પર વિચાર કરવાનો પ્રસંગ મળ્યો હતો. હું સંબંધિત અવલોકનો નીચે મુજબ ટાંકી શકું છું;

“૧૩. અમે ઉપર પહેલેથી જ ચર્ચા કરી ચૂક્યા છીએ કે આરોપી દ્વારા મરણજનારને ચૂલાની આગમાં ધકેલવાની ક્રિયા પહેલાં મરણજનાર અને અપીલકર્તા વચ્ચે ઝઘડો થયો હતો. રેકૉર્ડ પરના ઉપરોક્ત પુરાવા પરથી,

એવું કહી શકાય નહીં કે અપીલકર્તાનો એવો ઇરાદો હતો કે તેના તરફથી કરવામાં આવેલી આવી ક્રિયા મરણજનારનું મૃત્યુ નીપજાવશે અથવા મરણજનારને એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડશે, જે કુદરતના સામાન્ય ક્રમમાં મરણજનારનું મૃત્યુ નીપજાવવા માટે પૂરતી હતી. તેથી, અમારા મતે, આ કેસ આઈપીસી ની કલમ ૩૦૦ ના ખંડ ચોથા હેઠળ આવરી લેવાયેલો કહી શકાય નહીં, જોકે, અપીલકર્તાનો કેસ આઈપીસી ની કલમ ૩૦૪, ભાગ-૨ હેઠળ આવરી લેવાયેલો છે. કલમ ૩૦૦ નો ખંડ (જ) નીચે મુજબ વંચાય છે :—

"૩૦૦. હવે પછી જેમાં અપવાદ આપવામાં આવ્યા છે તેવા કેસો સિવાય, સાપરાધ મનુષ્યવધ એ ખૂન છે, જો જે કૃત્ય દ્વારા મૃત્યુ નીપજાવવામાં આવ્યું હોય તે કૃત્ય મૃત્યુ નીપજાવવાના ઇરાદાથી કરવામાં આવ્યું હોય, અથવા—

બીજું XXX XXX XXX XXX

ત્રીજું XXX XXX XXX XXX

ચોથું.—જો તે કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય કે તે એટલું નિકટવર્તી ભયજનક છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ જ નીપજાવશે અથવા એવી શારીરિક ઈજા નીપજાવશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે, અને

તે મૃત્યુ નીપજાવવાનું અથવા ઉપરોક્ત પ્રકારની ઈજા પહોંચાડવાનું જોખમ ઉઠાવવા માટેના કોઈપણ બહાના વગર આવું કૃત્ય કરે છે."

આ ખંડ કેસોના તે વર્ગને આવરી લે છે જે પોતે જ ખૂબ જોખમી હોય છે અને તે કૃત્ય એવી જાણકારી સાથે કરવામાં આવે છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ જ નીપજાવશે અથવા એવી શારીરિક ઈજા નીપજાવશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે અને આવી જાણકારી હોવા છતાં, તે કૃત્ય કોઈપણ બહાના વગર કરવામાં આવે છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, આ ખંડની જોગવાઈઓ ત્યારે જ આકર્ષિત થવી જરૂરી છે જ્યારે અપરાધી જાણતો હોય કે તેનું કૃત્ય એટલું નિકટવર્તી ભયજનક છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ નીપજાવશે અથવા ઓછામાં ઓછી એવી શારીરિક ઈજા નીપજાવશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે. આરોપીના ભાગે આવી જાણકારી સંભાવનાના ઉચ્ચતમ દરજ્જાની હોવી જોઈએ. એ પણ એક જાણીતી હકીકત છે કે ખંડ ચોથો કેસોના તે વર્ગ માટે જોગવાઈ કરવા માટે બનાવવામાં આવ્યો છે જ્યાં મૃત્યુમાં પરિણમતા કૃત્યો ચોક્કસપણે કોઈ એક વ્યક્તિ પર લક્ષ્ય રાખ્યા વિના ઘણા વ્યક્તિઓના જીવનને જોખમમાં મૂકવા માટે ગણતરીપૂર્વક કરવામાં આવ્યા હોય અને સંભવિત પરિણામની પૂર્ણ સભાનતા સાથે આચરવામાં આવ્યા હોય, જેમ કે આઈપીસી ની કલમ ૩૦૦ ના દ્રષ્ટાંત (ડી) પરથી જોઈ શકાય છે. ખંડ (જ) હેઠળ કૃત્ય જીવલેણ નુકસાનમાં પરિણમવાની સંભાવનાનો દરજ્જો

ઉચ્ચતમ સ્તરનો હોવો જરૂરી છે. આ બાબત ખંડ (જ) ના સ્પષ્ટ શબ્દો પરથી મેળવી શકાય છે, એટલે કે, "જો તે કૃત્ય કરનાર વ્યક્તિ જાણતી હોય કે તે એટલું નિકટવર્તી ભયજનક છે કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ જ નીપજાવશે" આ ખંડની પ્રયોજ્યતા માટે નીચેની જરૂરી આવશ્યકતાઓ છે :—

(૧) કૃત્ય નિકટવર્તી ભયજનક હોવું જોઈએ;

(૨) કૃત્ય અસાધારણ બેદરકારીભર્યું હોવું જોઈએ;

(૩) માનવ જીવન સામેનું જોખમ એટલું નિકટવર્તી હોવું જોઈએ; અને

(૫) તે નિકટવર્તીપણું એવું હોવું જોઈએ કે તે તમામ સંભાવનાઓમાં મૃત્યુ નીપજાવશે અથવા એવી શારીરિક ઈજા પહોંચાડશે જેનાથી મૃત્યુ થવાની સંભાવના છે.

"નિકટવર્તી" શબ્દ એવા જોખમનો નિર્દેશ કરે છે જે ભયજનક અને નજીક બંને હોય. કોઈ કૃત્ય નિકટવર્તી ભયજનક છે કે નહીં તે પ્રશ્ન કૃત્યના સ્વરૂપ અને માનવ જીવન માટેના તેના પ્રત્યક્ષ જોખમ પર આધારિત છે. તોળાતું જોખમ માનવ જીવન સામે હોવું જોઈએ. તે એવું કૃત્ય હોવું જોઈએ જેમાં મનુષ્યનું મૃત્યુ નિશ્ચિત હોય અથવા લગભગ નિશ્ચિત હોય, અને જો પરિણામ અન્યથા આવે તો આશ્ચર્ય થાય. તદુપરાંત, જોખમ માત્ર નિશ્ચિત

અથવા લગભગ નિશ્ચિત મૃત્યુનું જ નહીં, પરંતુ એવા મૃત્યુનું હોવું જોઈએ જે નજીક હોય અને જે દિવસો અથવા કદાચ કલાકોમાં ગણી શકાય. આમ, જોઈ શકાય છે કે કલમ ૩૦૦ ના અગાઉના ત્રણ ખંડોથી વિપરીત ખંડ (૪) આરોપીની જાણકારીની આસપાસ ફરે છે અને આ ખંડની જોગવાઈઓને આકર્ષિત કરવા માટે આરોપીના ઇરાદાની કોઈ પ્રસ્તુતતા નથી.

૧૯. આરોપી વ્યક્તિઓ પૈકીના એક તરીકે અહીંના અરજદારો તરફથી દબાણ લાવવાનું અને તેના દ્વારા મરણજનારના મનમાં તણાવ પેદા કરવાનું કૃત્ય, જેના કારણે કાર્ડિયો રેસ્પિરેટરી ફેલ્ચોર થયું, તે મારા મતે, કલ્પનાના કોઈપણ છેડેથી, કલમ ૩૦૦ ના ખંડ ચોથા હેઠળ આવશે નહીં જેથી કેસને ખૂન ગણાતા સાપરાધ મનુષ્યવધના દાયરામાં લાવી શકાય.

૨૦. પરિણામે, આ અરજીઓ આંશિક રીતે મંજૂર કરવામાં આવે છે. એવું જાહેર કરવામાં આવે છે કે હાલના કેસમાં આઈ.પી.સી. ની કલમ ૩૦૪ નો કોઈ અમલ થતો નથી. પ્રથમ માહિતી અહેવાલ, તે હદ સુધી, રદ કરવામાં આવે છે. જો રેકૉર્ડ પરના પુરાવા અને અન્ય સામગ્રીના આધારે અન્ય કોઈ ગુનો બનતો હોય, તો તપાસ કરનાર અધિકારી માટે તેને તપાસવાનું અને કાયદા અનુસાર જરૂરી તપાસ હાથ ધરવાનું ખુલ્લું રહેશે.

૨૧. ઉપરોક્ત સાથે, બંને અરજીઓનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

ડિરેક્ટ સર્વિસની પરવાનગી આપવામાં આવે છે.

(જે.બી.પારડીવાલા, ન્યાયમૂર્તિ)

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgment in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgment shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.